

Józef Kwapiszewski

Katedra Filozofii PAP Słupsk

RELIGIE A SEKTY. ROZWAŻANIA TEORETYCZNE

Świat sekt i ruchów parareligijnych ze względu na swą niepowszechność i tajemniczość kojarzy się wielu ludziom z czymś złym, zgodnie z zasadą, że to, co obce, inne jest niebezpieczne, a niebezpieczne dlatego, że nieznanne i nieprzewidywalne. Mimo że nie należy zbyt ufać stereotypowym opiniom, to jednak owa negatywna – intuicyjna ocena sekt ma pewne podstawy.

Stosowane przez sekty techniki werbowania, indoktrynacji czy głoszenia zasad moralnych niezgodnych z powszechnie uznanymi w państwach obywatelskich oznacza, że obawa opinii publicznej przed sektą i jej działalnością nie jest wcale bezpodstawna.

Nasuwa się refleksja – skoro opinia publiczna przekonana jest o szkodliwej działalności sekt, to dlaczego wciąż powstają nowe, a stare przyskują nowych członków? Odpowiedź na to pytanie jest stosunkowo prosta – opinia publiczna – to większość członków danego społeczeństwa, przekonana o słuszności tradycyjnych zasad moralnych i rozwiązań teologicznych, jednak pozostaje jeszcze mniejszość, która buntuje się przeciw tym zasadom bądź poszukuje nowych wartości i właśnie z niej rekrutują się członkowie sekt.

Ostatnie lata charakteryzują się pewnym zwrotem ku religijności, wzrostem liczby związków religijnych, ruchów pseudoreligijnych i światopoglądowych¹. Współczesny człowiek przejawia potrzebę transcendencji i tajemnicy. Nowe formy religijności często wywodzą się z po-

¹ T. Doktor, *Postawy dyskryminacyjne we współczesnym świecie. Badania porównawcze*, „Przegląd Religioznawczy” 2001, nr 1 (199), s. 85.

czucia zagrożenia przyszłości, z doświadczenia utraty sensu życia czy też z braku poczucia bezpieczeństwa. Epokowe przemiany, których dokonano na przełomie wieków nie uczyniły, nawet w krajach wysoko rozwiniętych, ludzkiego bytu lekkim, łatwym i przyjemnym. Życie we współczesnym świecie nabrało zawrotnego tempa. Charakteryzuje się ono ciągłym pośpiechem, narastającą koniecznością sprostania przeróżnym, coraz to nowym wymogom stawianym przez rozwijającą się z nieprawdopodobną szybkością erę informatyki. Odkrycia naukowe i postęp techniczny miały być lekarstwem na wszelkie zło, jednak okazało się, że istnieją tajemnice, których one nie rozwikłają². Coraz więcej osób zdaje się być porażonych szalonym tempem rozwoju współczesnych technologii, mając jednocześnie świadomość zagrożeń związanych z degradacją środowiska naturalnego oraz różnic między państwami wysoko rozwiniętymi a biedną i nierzadko głodną resztą świata.

W pełnym krzątaniny świecie człowiekowi przychodzi z trudem określenie własnej tożsamości i prawdziwej natury. Efektem jest poczucie alienacji, zagubienia i samotności w tłumie. Człowiek znajdujący się w opisanej sytuacji w nieuświadomiony sposób uwrażliwia się na nowe koncepcje i idee, mogące odmienić jego życie.

Podświadomie wykazuje potrzebę podporządkowania się idei, według której mógłby zaprowadzić porządek w swoich poglądach i uczuciach. Jest bowiem istotą religijną ze swej natury, musi w coś wierzyć³. Religię można określić jako to, co człowieka obchodzi najbardziej. Religia była i jest codziennym elementem życia ludów i narodów starożytnych, średniowiecznych i nowożytnych aż po czasy współczesne.

Tadeusz Paleczny uważa, że „człowiek nie byłby tym, czym jest, gdyby nie miał Boga”⁴. Twierdzi także, że religia jest uniwersalnym i niezbywalnym elementem ludzkiej kultury. Termin „religia” może być używany jako imię własne, określające konkretną religię bądź jako nazwa ogólna, wspólna dla wszystkich religii. W tym drugim ujęciu oznacza:

² Por. J. Kwapiszewski, Z. Maciejewski, *Kryzys czy ekohumanizm? W: Problemy kultury i etyki w procesie transformacji*, red. S. Popławski, Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej 2000, nr 49, s. 5 i n.

³ Z. Zdybicka, *Religia i religioznawstwo*, Lublin 1992, s. 356-377.

⁴ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu utraconego raj*, Kraków 1998, s. 10.

- przeżycia religijne, które obejmują akty: poznawcze, emocjonalne (postawy, stany) i wolitywne (sprawności, cnoty);
- zewnętrzne wyrazy przeżyć religijnych typu kulturowego i moralnego, które mogą mieć charakter indywidualny i społeczny⁵.

Religia ujęta jako całość ma trzy wymiary: teoretyczny – doktryna, praktyczny – kult i postępowanie moralne, społeczny – instytucje⁶.

Etymologicznie termin ten, według Cycerona, pochodzi od *relegere* (odczytać na nowo), co oznacza przestrzeganie tego, co wiąże się z czią bogów. Podstawową ideą jest fakt, że istotą religii jest związek człowieka z Bogiem lub bogami. Każda religia ma jednak własną wizję Boga i oryginalną wykładnię prawd wiary, która odróżnia ją od innych systemów i konkretnych związków wyznaniowych⁷.

Podmiotem religii jest człowiek, a przedmiotem – Bóg, bogowie⁸. Przenika ona wszystkie dziedziny życia ludzkiego, ludzkiej kultury. Jest odpowiedzią na pytania o źródła i sens ludzkiego życia, sens miłości, cierpienia, a przede wszystkim pytania, które rodzi nieuchronna konieczność śmierci. „Religia umiejscawia człowieka nie tylko w skali ziemskiego globu, ale nadaje mu charakter bytu ponadczasowego. Tylko dzięki wierzeniom religijnym człowiek może się uwolnić od przekleństwa śmierci, poczucia nicości i bezsensu egzystencji”⁹.

Istnieją różne interpretacje religii, a sprawa podstawowego jej określenia to jeden z problemów współczesnej wiedzy o niej. Napotykanie w tym względzie trudności spowodowane są następującymi czynnikami:

- „1) wielością historycznie i współcześnie istniejących religii, które znacznie różnią się między sobą określeniem przedmiotu i form religijnej aktywności;
- 2) charakterem samych przeżyć religijnych, które choć mają aspekt zewnętrzny i społeczny, rozgrywają się przede wszystkim we wnętrzu człowieka, a będąc aktami osoby a nie natury, są niepowtarzalne w swej indywidualności i spontaniczności;
- 3) poznawczą niedostępnością przedmiotu religii, który nigdy nie jest dany bezpośrednio, naocznie, w całej okazałości;

⁵ Z. Zdybicka, *Religia i religioznawstwo...*, s. 356-377.

⁶ Por. *Leksykon religioznawczy*, red. W. Tyloch, Warszawa 1988, s. 219.

⁷ E. Barker, *Nowe ruchy religijne*, Kraków 1997, s. 7.

⁸ Z. Zdybicka, *Religia i religioznawstwo...*, s. 22-29.

⁹ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 10.

- 4) powiązaniem religii z innymi dziedzinami życia ludzkiego, co sprawia, że jest wielorako złożonym zjawiskiem kulturowym;
- 5) możliwością badania zjawisk religijnych z rozmaitych punktów widzenia, przy implikowaniu zupełnie odmiennych założeń filozoficznych, przy zastosowaniu różnych metod, co daje poznanie akcentujące nie te same elementy i strony tego złożonego zjawiska”¹⁰.

Religia stanowi przedmiot różnych nauk: historia religii – zbiera fakty, analizuje je i porządkuje; etnologia – bada religie jako zdarzenia kulturowe; geografia – bada wpływ środowiska ekologicznego na religię i odwrotnie; psychologia – analizuje przeżycia religijne; socjologia – bada funkcje religii w życiu grupowym, społecznym; pedagogika religii – cele, środki, metody religijnego wychowania; filozofia religii – wskazuje na odniesienie bytu i antropologii filozoficznej do zjawiska religii; teologia religii – bada rolę w dziele zbawienia¹¹. Religia jest zjawiskiem, które pokazuje, że człowiek wszędzie, gdzie się pojawił, rozwijał aktywność religijną, modlił się, organizował kult i obrzędy. Wiara jest zjawiskiem stale i koniecznie towarzyszącym ludzkości na każdym etapie jej historycznego rozwoju.

W każdej z wielkich religii wyodrębniają się grupy, które przyjmują własne zasady doktrynalne, kultowe i struktury organizacyjne. Są to szczególnego rodzaju zbiorowości religijne, zwane sektami. To właśnie te grupy – wspólnoty, komuny i sekty, które z trudem poddają się instytucjonalizacji i przekształcają w kościoły – decydują o różnorodności, wielowymiarowości i inwariantności aktywności religijnej¹².

Nasze czasy nie odbiegają ani oryginalnością, ani liczbą nowych sekt od wieków poprzednich¹³. Ich wielość stwarza problemy związane z ich określeniem i podziałem. Na gruncie chrześcijańskim pojęcie sekty ma znaczenie pejoratywne. Oznacza grupę, która odłączyła się od macierzystego Kościoła, podążając za swoim przewodnikiem (od łac. *sequor* – iść, podążać za kimś; bądź od słowa *secare* – oddzielić, odcinać)¹⁴.

¹⁰ Z. Zdybicka, *Religia i religioznawstwo...*, s. 335.

¹¹ Tamże, s. 377-407.

¹² T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 12.

¹³ Z. Drozdowicz, *Traditionalism and Innovation of Contemporary Sects, Cults and New Religious Movements*, „Przegląd Religioznawczy” 2002, nr 1 (203).

¹⁴ Z. Pawłowicz, *Kościół i sekty w Polsce*, Gdańsk 1996, s. 121.

Historia ruchów religijnych, określanych dziś jako sekty, swe początki ma w rabinistycznym judaizmie; określano tak wszelkie ruchy i odłamy, które sprzeciwiały się głoszonej tradycji. Słowo *haireisis* początkowo dotyczyło szkół prowadzonych przez niezależnych nauczycieli o wysokim autorytecie. Później nabrało pejoratywnego znaczenia; odnosiło się do grupy ludzi sprzeciwiających się powszechnie przyjętemu prawom.

W Nowym Testamencie wielokrotnie pojawiają się ostrzeżenia przed *haireisis* (np. Mt 7,17; Rz 16,17n; 1Kor 11,19). Nazywano tak grupy chrześcijan, wiążące się ze szkołami filozoficznymi lub ruchy żydowskie, przeciwne chrześcijaństwu. Z czasem zaczęto tak określać wszystkie grupy, które odłączyły się w swej nauce od chrześcijaństwa.

W historii chrześcijaństwa zawsze tworzyły się i istniały ruchy hereetyckie. Średniowiecze stało się czasem wielkiego nasilenia działalności tych ruchów, wtedy m.in. pojawili się: paulicjanie, bogomiłowie, husyci i wiele innych. Tworzyły się one w wyniku niezadowolenia z panującego porządku feudalnego, popieranego przez Kościół, i nastawienia antykleerykalnego. Rosnące niezadowolenie z postawy ludzi Kościoła doprowadziło w końcu do reformacji. Rozpad Kościoła zachodniego pociągnął za sobą powstanie kolejnych nowych grup religijnych. Następnym okresem nasilenia się działalności nowych ruchów religijnych był XIX w. W tym czasie powstały między innymi takie sekty, jak: Adwentyści Dnia Siódmego, Świadkowie Jehowy oraz mormoni. Twórcami tych nowych ruchów byli ludzie, którzy „otrzymali posłanie od Boga” by uratować świat przed zbliżającym się wypełnieniem czasów. Dwa pierwsze ruchy swą działalność opierają na strachu ludzi przed końcem świata; wyznaczyli już kilka razy daty tego wydarzenia. Są to ruchy milenarystyczne.

Wiek XIX jest też okresem zafascynowania Europejczyków kulturą Dalekiego Wschodu, szczególnie Tybetu i Indii. Zaczęto wtedy interesować się różnymi praktykami okultystycznymi, spirytyzmem, astrologią. W 1875 r. powstało Towarzystwo Teozoficzne, które łączyło wszystkie te praktyki. Celem działalności Towarzystwa Teozoficznego stało się „osiągnięcie za pomocą wiedzy ezoterycznej, wiedzy o głębszych i tajemnych związkach, prawdy głębszej niż ta, do której dochodzi się dzięki wierze. Wiedza ta dotyczy przemiany człowieka, jego uduchowienia. Sprowadza się często do poznania siebie i uznania siebie za istotę o naturze Boskiej, Boskim przeznaczeniu. W zależności od stopnia obecności w niej elementów chrześcijańskich można mówić o teozo-

fii chrześcijańskiej; Chrystus odgrywa rolę najwyższej mądrości”¹⁵. Teozofia¹⁶ stała się podwaliną prądu kulturowego Nowa Era (New Age), z łona którego z kolei narodziło się wiele współczesnych sekt, podziwiających jego filozofię.

Ruchy, które powstały w latach 50. i 60. XX wieku, są nazywane religiami młodzieżowymi, ze względu na niską średnią wieku; większość ich członków stanowią ludzie młodzi, których najłatwiej jest zwerbować.

Druga połowa XX wieku to czas kontestacji społeczeństwa konsumpcyjnego. Krytyce zostały poddane kościoły chrześcijańskie, które nie wypełniały potrzeb duchowych i stały się częścią odrzuconego systemu. Młodzi ludzie, poszukujący sensu życia, wartości wykraczających poza sprawy materialne, stali się podatni na wpływ atrakcyjnych treści zawartych w nauce i sposobie bycia mistrza i grupy. Zaczęły powstawać kultury oparte na religiach wschodnich (hinduizm, buddyzm), na praktykach okultystycznych, zaczęto wracać do dawnych religii przedchrześcijańskich, kultów Indian, plemion afrykańskich, narodziły się sekty ufologiczne. Powstało też wiele nowych sekt, określających się jako prawdziwi spadkobiercy nauki apostołów. Zachęcano (i czyni się to dalej) do uczestnictwa w kursach, które mają doprowadzić osobowość człowieka do doskonałości, do stania się bogiem.

W Polsce, podobnie jak wszędzie, sekty działały od dawna, jednak szybki wzrost ich liczby zapoczątkowany został w 1989 roku, w efekcie przemian społeczno-gospodarczo-politycznych.

Dziś można spotkać wiele różnorodnych definicji tego terminu. *Leksykon religioznawczy* pod redakcją Witolda Tylocha podaje, że sekta to grupa wyznaniowa wyodrębniona w wyniku radykalnego, zbiorowego protestu religijnego przeciwko doktrynie, kultowi, tradycji obrzędowej bądź strukturze organizacyjnej macierzystej instytucji kościelnej¹⁷.

Także Maurices Burrell podkreśla element protestu. Wszystkie sekty protestują przeciwko konwencjonalnej religii, materialistycznemu społeczeństwu. Za cechy charakterystyczne sekt uznaje misjonarską gorli-

¹⁵ O. D. Santagada, *Wspólnoty kościelne, niezależne grupy religijne, sekty*, Warszawa 1994, s. 13-14.

¹⁶ C. V. Manzanares, *Prekursorzy nowej ery. Mały słownik*, Warszawa 1994, s. 122.

¹⁷ *Leksykon religioznawczy...*, s. 239.

wość, przywództwo, monopol na prawdę, rygorystyczną dyscyplinę i działanie indywidualności¹⁸.

Natomiast Władysław Nowak przyjmuje definicję, w której sektę określa się jako grupę społeczną o bardzo silnych więzach wewnętrznych, ostro izolującą się od otoczenia i z mocno akcentowaną rolą przywódcy¹⁹. Raport watykański *Sekty albo nowe ruchy religijne – wyzwanie duszpasterskie* definiuje sektę jako „grupę religijną posiadającą własny, indywidualny światopogląd, wywiedziony z nauk jakiejś wielkiej religii światowej, lecz nie tożsamy z nimi”²⁰. Na łamach Raportu watykańskiego dokonano rozróżnienia pomiędzy sektami pochodzenia chrześcijańskiego a kościołami. Jako sekty można określić grupy, które poza Biblią mają także inne księgi objawione lub prorocze. Można do nich także zaliczyć grupy, które radykalnie zmieniają treść Biblii, dołączając do niej pewne księgi²¹. We współczesnym zjawisku sekt mieści się wiele różnych nurtów. Obok tych, które wyodrębniły się z chrześcijaństwa, czerpiąc z niego istotne elementy i nadając im inny sens, istnieją sekty wywodzące się z pozostałych wielkich religii.

Coraz częściej spotykamy określenie nowe ruchy religijne, choć równie często spotykamy nazwę sekta albo kult, zwłaszcza w organizacjach, które badają konkretne praktyki sekt lub mają charakter antykultowy. W Raporcie watykańskim spotykamy się z twierdzeniem, że termin sekta ma zabarwienie pejoratywne i zdaje się sugerować ocenę negatywną. Dlatego też zaleca się stosowanie określeń neutralnych – nowe ruchy religijne czy też nowe grupy religijne²².

Zdaniem Eileen Barker terminu nowy ruch religijny używa się do określenia „wewnętrznie zróżnicowanego zespołu organizacji, z których większość pojawiła się w dzisiejszej postaci w drugiej połowie naszego wieku, i które oferują zwykle pewien rodzaj odpowiedzi na fundamentalne pytania natury religijnej, duchowej i filozoficznej”²³. Wymienia się

¹⁸ M. C. Burrell, *Wyzwanie kultów*, Warszawa 1988, s. 37-45.

¹⁹ W. Nowak, *Sekty w Polsce a młodzież. Przewodnik*, Olsztyn 1994, s. 10-11.

²⁰ Raport watykański: *Sekty albo nowe ruchy religijne – wyzwanie duszpasterskie*, „Biuletyn Gdańskiego Centrum Informacji o Sektach i Nowych Ruchach Religijnych” 1997, nr 3, s. 16.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ E. Barker, *Nowe ruchy religijne...*, s. 50-51.

trzy warunki, które musi spełnić jakiś ruch, aby mógł nazywać się ruchem religijnym. Musi odpowiadać na pytanie o sens istnienia i zbawienie w trakcie historii lub poza nią, wierzyć w istnienie bytu nadprzyrodzonego, zawierać rytuały i obrzędy. Ruch, który określa się jako religijny, nie staje się nim automatycznie. Wydaje się, że nowe ruchy religijne bardziej można by uznać za ruchy parareligijne czy paraterapeutyczne. Inne nazwy to: psychogrupy, psychokultury, grupy bazujące na treningach psychologicznych lub psychoterapiach; ruchy uzdrowicielskie, odrzucające medycynę tradycyjną; ruchy gnostyczne, kierowane przez „oświeconych” bądź też wspólnoty światopoglądowe²⁴. Przymiotnik religijne w odniesieniu do ruchów oznacza więc, że twierdzą one, iż „ukazują wizję rzeczywistości religijnej i sakralnej, bądź też drogę do osiągnięcia innych celów, takich jak poznanie transcendentne, oświecenie duchowe lub autorealizacja, albo też pozwalają swoim członkom znaleźć odpowiedź na podstawowe pytania”²⁵.

Ruchy religijne są nazywane nowymi nie tylko w sensie historycznym, jako te, które pojawiły się w obecnej postaci po II wojnie światowej, lecz i w sensie jakościowym: jawią się one jako alternatywa wobec religii oficjalnych i instytucjonalnych oraz wobec dominującej kultury. Zdaniem Nowaka określenie ‘nowe ruchy religijne’ ma przewagę nad innymi, ponieważ jest otwarte, powszechne; brakuje mu jednak konkretności²⁶.

Najogólniej biorąc, sekta jest to grupa ludzi, która wyodrębniła się z jakiejś dużej światowej religii, a za cel ma całkowite zawładnięcie duszami i umysłami swoich członków. Obowiązuje w niej system totalitarny. Na czele sekty stoi przywódca (guru, mistrz, nauczyciel), który zna odpowiedź na każde pytanie i sprawuje władzę absolutną nad pozostałymi. Władza w sekcie jest budowana na kształt piramidy²⁷. Na szczycie znajduje się wszechwiedzące dobro, na dole uznani wyznawcy. Wyróżnia się kilka cech, które są wspólne dla wszystkich sekt. Zaliczamy do nich:

²⁴ A. Posacki, *Sekty*, Kielce 1997, s. 8-9.

²⁵ F. Arinze, *Sekty i nowe ruchy religijne jako problem duszpasterski*, „L'Osservatore Romano” 1991, nr 7, s. 13.

²⁶ W. Nowak, *Sekty w Polsce...*, s. 13.

²⁷ *Sekty*, ulotka, wyd. przez Civitas Christiana, Łódź 1995.

- Misjonarską gorliwość – gotowość członków do poświęcenia długich godzin na studiowanie swoich wierzeń i doskonalenie technik rozpowszechniania ich wśród innych. Na zbawienie trzeba zapracować pozyskaniem nowych uczniów.
- Przywództwo charyzmatyczne – z nim związane jest powstanie sekty. Przywódca ogłasza nowe objawienie, nową interpretację lub nową technikę. Jemu należy się absolutne posłuszeństwo i ślepe poświęcenie. Zwolennicy przywódcy wierzą w jego inność w stosunku do zwyczajnych śmiertelników i w jego wyjątkową moc.
- Wyłączną prawdę – sekta ma wyłączne prawo do prawdy. Twierdzi się, że prawdziwe zbawienie można znaleźć jedynie zostając jej członkiem i w ten sposób, akceptując wierzenia, przyjmując praktyki lub używając zalecanych technik, stać się jednym z nich.
- Nadrzędność grupy – stanowisko wyłączności sekty prowadzi stopniowo do przekonania o tym, że owa sekta stanowi grupę elitarną. Przekonanie o posiadaniu wiedzy, poznaniu prawdy sprawia, że ludzie dochodzą do wniosku, iż górują nad tymi, którzy nie należą do ich grona.
- Ścisłą dyscyplinę – przyjmuje ona formę kontroli nad niemal wszystkimi aspektami życia członków, tak że mają oni mało czasu na cokolwiek innego niż działalność w sekcie.
- Dławienie indywidualności – w sektach brak miejsca dla buntowników, dlatego też większa część kształcenia, szczególnie nowicjuszy, skierowana jest na dławienie indywidualności. Członkowie wyrzekają się odpowiedzialności osobistej i oddają się bez reszty w ręce swych przełożonych. Nie ma miejsca dla swobody myśli, różnic interpretacyjnych lub niezależności postępowania²⁸.

Brak ścisłej terminologii w obrębie socjologii, religioznawstwa i psychologii społecznej, dotyczącej różnych przejawów tęsknoty człowieka za spotkaniem z prawdą religijną, ułatwia nowym ruchom religijnym i sektom utrzymywanie niejasności pojęciowej²⁹. Niejasność terminolo-

²⁸ Sekty – uzależnienie i duchowość bezdroży, „Wychowawca” 1996, nr 1, s. 15; K. Romanowicz, *Co to jest sekta?*, „Niedziela” 1998, nr 29, s. 28; K. Klauza, *Sekta? – Nie dziękuję*, „Niedziela” 1998, nr 30, s. 15; W. Nowak, *Sekty w Polsce...*, s. 14-16.

²⁹ A. Zwoliński, *Anatomia sekty*, Kraków 1996, s. 7.

giczna znacznie utrudnia jasny i precyzyjny opis, dyskusję czy też profilaktykę społeczną. Sekty, kultury i nowe ruchy religijne w sposób dowolny przypisują sobie nazwę kościołów, zborów, stowarzyszeń, związków, organizacji itp. Jednakże literatura przedmiotu podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia sekty³⁰.

Sekta, według słownika *Prekursorzy Nowej Ery* ma następujące znaczenie: „Wyraz pochodzenia łacińskiego (*secta* – sposób życia, stronictwo, szkoła), mający następujące znaczenia:

1. Ruch, który odłączył się od ogólniejszego, macierzystego ruchu.
2. Odłam wyznaniowy jakiejś religii, w którym dochodzi między członkami do ściślejszej relacji.
3. Ruch, który odrzuca pewne chrześcijańskie prawdy przyjęte przez wszystkie kościoły chrześcijańskie (katolicki, luteranski, anglikański, reformowany, prawosławny itp.) bez względu na wyznanie. I tak wszystkie chrześcijańskie kościoły akceptują dogmat o Trójcy Świętej, o nieśmiertelności duszy, o istnieniu piekła itp. oraz głoszą, że ostatecznym powszechnym objawieniem było objawienie Jezusa Chrystusa.
4. Grupa mająca wszystkie bądź niektóre tylko z wymienionych poniżej cech:
 - hierarchiczna organizacja,
 - bezwarunkowe podporządkowanie się przywódcy czy ciału kierującemu,
 - brak krytyki wewnętrznej,
 - sprzęgnięcie celów praktycznych i ekonomicznych z celami religijnymi, filozoficznymi czy duchowymi,
 - instrumentalne traktowanie adeptów,
 - brak jakiegokolwiek kontroli ze strony innej religijnej czy filozoficznej władzy o wyższym niż dana grupa autorytecie³¹.

Nieco inne ujęcie pojęcia sekty prezentuje *Leksykon religioznawczy*, który podaje:

„Sekta (łac.) – grupa wyznaniowa wyodrębniona w wyniku radykalnego, zbiorowego protestu religijnego przeciwko doktrynie, kultowi, tradycji obrzędowej, bądź strukturze organizacyjnej macierzystej in-

³⁰ Tamże.

³¹ C. V. Manzanares, *Prekursorzy Nowej Ery...*, s. 110.

stytucji kościelnej. Sekta [...] wyróżnia się: izolacją od środowiska zewnętrznego; niezależnością i nonkonformizmem, odrębnością światopoglądową, ideologiczną, aksjologiczną (własną hierarchią wartości, własnym systemem norm moralnych i społecznych); autorytarnym (często charyzmatycznym) przywództwem; uczestnictwem dobrowolnym, z wyboru; lojalnością, oddaniem, fanatyzmem członków oraz silnym wewnątrzorganizacyjnym zespoleniem³².

Przedstawiciel Kościoła katolickiego ks. Nowak tak definiuje sektę: „Jest to grupa społeczna, charakteryzująca się ostrą izolacją względem otoczenia, wynikającą z własnego odrębnego, najczęściej opozycyjnego systemu wartości i z mocno akcentowaną rolą przywódcy. Cechuje je bardzo silna więź wewnętrzna, najczęściej dla jej członków jedyna, a także wymóg bezwzględnej lojalności³³. Natomiast bp Zygmunt Pawłowicz podkreśla, że „pojęcie sekty można formułować w ujęciu lingwistycznym, socjologicznym, religioznawczym i teologicznym. We wszystkich określeniach chodzi o grupę, wspólnotę ludzi, którzy wyodrębniają się z jakiejś religii i przyjmują własną drogę³⁴”.

Do sposobu funkcjonowania i wewnętrznej organizacji sekt ustosunkowały się także organizacje międzynarodowe. Jako przykład można przytoczyć definicję sekty opracowaną przez Komisję Praw Człowieka z 10 grudnia 1993 r., która podaje, że sekty to „religijne bądź niereligijne ugrupowania, których praktyki pozostają najczęściej w sprzeczności z ustawodawstwem, broniącym praw osób lub funkcjonowania państwa³⁵”, postępowanie sekciarzy zaś opisała w następujący sposób: „Omijanie prawa przez dopuszczanie się czynnych zniewag, uprowadzeń, nadużycia zaufania, oszustw, przestępstw finansowych i podatkowych, przypadków złego traktowania, odmowy pomocy osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie, podżeganie do nienawiści na tle rasowym, handlu środkami odurzającymi³⁶”.

Różnorodność przytoczonych definicji obrazuje możliwe kierunki analizy działalności grup określanych mianem sekt.

³² *Leksykon religioznawczy...*, s. 239.

³³ W. Nowak, *Sekty w Polsce...*, s. 12.

³⁴ „Ateneum Kapłańskie” 1995, z. 2-3, s. 210-211.

³⁵ B. Fillaire, *Sekty*, Katowice 1999, s. 8.

³⁶ Tamże, s. 9.

Sekty są tworamia życia społecznego, których obecność można odnotować w bardzo odległych czasach, przede wszystkim w grupach wyznaniowych, a tego rodzaju grupy należą do najstarszych w różnych społeczeństwach. „Odkąd więc istnieją grupy wyznaniowe możemy stwierdzić występowanie w nich sekt, które pojawiły się na skutek różnic w poglądach wyznawców na temat danych wierzeń religijnych, kultu lub też spraw organizacyjnych. I jeżeli różnice te wydawały się danym ludziom na tyle istotne, aby je manifestować i utrzymywać, nawet za wszelką cenę, to wówczas są one czynnikiem stymulującym pojawienie się sekty”³⁷.

Na uwagę zasługuje fakt, że owo dostrzeganie niedostatków czy też przeróżnych niekonsekwencji w sprawach doktrynalnych, kultowych lub organizacyjnych wymaga m.in. krytycyzmu, wyobraźni, inwencji, a przede wszystkim odwagi, bowiem jest się wówczas z reguły uważanym za heretyka. W czym więc tkwi wielkość owych ludzi, którzy stając się heretykami tworzą sekty? Wielu uważa, że ich wielkość tkwi głównie w takich cechach charakteru, jak „wyobraźnia, inwencja, żarliwość i odwaga, przejawiająca się nie tylko w głoszeniu swoich poglądów, ale również w ich obronie oraz w podejmowanych wysiłkach dla pozyskania stronników”³⁸.

Sekty naruszają istniejący ład, bez względu na to, czy go krytykują i pragną jedynie ulepszyć, czy też celowo dążą do jego obalenia lub lekceważą jego zasady i nie przestrzegają panujących reguł. Członkowie sekt kwestionują prawomocność i zasadność istniejącego systemu, separują i odgradzają się od świata zewnętrznego. W miejsce istniejących wprowadzają własne zasady i systemy światopoglądowo-ideologiczne. Sekty kontestują formy kultu i kościelno-instytucjonalne hierarchie.

Zdaniem Palecznego „sekty opierają swoje istnienie na specyficznym rodzaju stosunku do rzeczywistości, który polega na jej kontestowaniu”³⁹.

Kontestacja jest jednym z określonych tendencji buntowniczych i odśrodkowych, występujących w każdym systemie społecznym. Owo pojęcie wiąże się z poddaniem krytyce i odrzuceniem pewnych elementów kultury jako systemu ładu aksjomatycznego. Oznaczać może ono także odstępianie od przestrzegania niektórych zasad i respektowania wartości

³⁷ L. Sztumski, *Sekty. Studium socjologiczno-historyczne*, Kielce 1993, s. 7.

³⁸ Tamże.

³⁹ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 18.

w imię odmiennie postrzeganych i interpretowanych potrzeb jednostkowych lub grupowych⁴⁰. Kontestacja może przejawiać się w różnych formach i postaciach, jest zjawiskiem dynamicznym i wielopoziomym, które dotyczy tak małych grup, jak i wielkich kategorii społecznych. Zdaniem Palecznego kontestacja jest uniwersalnym i powszechnym typem zachowań i postaw. Socjologicznie kontestację można sprowadzić do trzech podstawowych ujęć⁴¹:

- Pierwsze z nich ogranicza stosowalność tego pojęcia jedynie do rozwiniętych, postindustrialnych społeczeństw. Oznacza ono tutaj formę buntu podejmowanego w otwartych, demokratycznych, wysoko rozwiniętych społeczeństwach, pojawiające się po raz pierwszy w masowej skali w latach sześćdziesiątych XX wieku. Orientacja powstała w wyniku frustracji teoretyków i praktyków życia społecznego, zdezorientowanych masowością uczestnictwa.
- Drugie ujęcie rozszerza stosowanie pojęcia kontestacji na wszystkie społeczeństwa przemysłowe. Miałyby ona stanowić „atrybut i cechę każdego społeczeństwa, które nie opiera się na sztywnych, feudalno-imperialnych lub arystokratyczno-autorytarnych formach organizacji”⁴².
- Trzecie stanowisko ujmuje kontestację jako zjawisko występujące zawsze i wszędzie, bez względu na stopień rozwoju społeczeństw i charakter panujących w nim norm.

Każdy człowiek ma w swojej biografii akty protestu, buntu, przeciwstawienia się presji systemu społecznego, nawet jeżeli będzie to tylko np. bunt przeciwko dominacji rodziców. Pewna część zachowań buntowniczych może przyjąć formę grupową, co prowadzi do przekształcenia kontestacji w subkulturę⁴³. Ideologia kontestacji stanowi wyraz interesów grupy subkulturowej: sekty, komuny, wspólnoty. Jest ona wyrazem dążeń jednostki do wyzwolenia od ograniczeń nakładanych przez system społeczny oraz normy kulturowe.

Termin kontestacja wywodzi się z teologii, jest genetycznie związany z religią i tendencją do kwestionowania ustalonych przez instytucje

⁴⁰ Tamże, s. 19.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, s. 20.

⁴³ Tamże, s. 21.

kościelne niepodważalnych sądów. Wywodzi się ze średniowiecznych sporów o doktrynalną czystość chrześcijaństwa⁴⁴.

Zdaniem Krzysztofa Łaszkiwicz kontestację można rozumieć jako odmowę uczestnictwa w zastanej sytuacji społeczno-politycznej. Kontestować można w formie buntu intelektualnego, czyli przez twórczość artystyczną lub przez działalność parareligijną, której przejawem jest wstępowanie do sekt religijnych⁴⁵.

Sekty kontestują w jakiś sposób rzeczywistość społeczną. Uczestnictwo w tego typu grupach polega na ucieczce przed obowiązującymi większością prawami życia społecznego, jest wycofaniem się z zajmowanych pozycji, rezygnacją z pełnienia funkcji, odstępstwem od dotychczasowych zasad.

Od samego początku definicja sekty nastęrczała socjologom wiele problemów. Istotnych uściśleń tego pojęcia dokonali Max Weber i Ernest Troeltsch⁴⁶. Termin sekta bywa używany w dwóch znaczeniach – węższym i szerszym.

W szerszym znaczeniu sektą nazywa się „każdy zbiór ludzi pozostający w opozycji w stosunku do reszty społeczeństwa lub społeczności, w której dana sekta istnieje. Tak pojęta sekta jest więc grupą społeczną, której najistotniejszą cechą jest ostra izolacja w stosunku do pozostałych grup społecznych”⁴⁷. W ujęciu tym podkreśla się izolację o charakterze światopoglądowym i ideologicznym. Sekta nie jest wtedy niczym innym, jak frakcją, odłamem, zbuntowaną częścią jakiejś całości⁴⁸.

Natomiast w węższym znaczeniu sektą nazywamy grupę ludzi połączonych wspólnym przeżywaniem stanów zachwyty i uniesień religijnych, która oddzieliła się od jakiegoś oficjalnego kościoła lub wyznania⁴⁹. Sekta jest grupą wyposażoną w intersubiektywny system integracji, polegający na świadomym, dobrowolnym i celowym podleganiu ściśle ustalonym regułom i rygorom życia we wspólnotcie⁵⁰.

⁴⁴ Tamże, s. 26.

⁴⁵ K. Łaszkiwicz, *Subkultury oraz inne formy młodzieżowej kontestacji w świetle zjawisk kryminogennych*, Słupsk 1999, s. 9.

⁴⁶ Przytaczam za: J. Sztumski, *Sekty. Studium...*, s. 9.

⁴⁷ Tamże, s. 9.

⁴⁸ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 38.

⁴⁹ J. Sztumski, *Sekty. Studium...*, s. 10.

⁵⁰ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 38.

Zdaniem Webera i Troeltscha sekty są to społeczności oparte na pewnym porozumieniu między ludźmi, którzy je tworzą i tym odróżniają się od zinstytucjonalizowanej organizacji kościelnej⁵¹. Sekta stanowi więc przeciwieństwo kościoła, będącego według Troeltscha instytucją wyznaniową, która opowiada się za określonym porządkiem społecznym. Jego działania ukierunkowane są na utrzymanie istniejącego ładu społecznego. Natomiast sekty powstają spontanicznie, jej członkowie wykazują postawy opozycyjne wobec tego ładu⁵².

Janusz Sztumski przyjmuje za Pawluczukiem, że kościół może dążyć do narzucenia społeczności własnych koncepcji społecznych i politycznych, sekta natomiast w swej idealnej formie takich koncepcji nie ma. Jej celem jest ucieczka w świat zdominowany nie porządkiem prawnym, a emocjami⁵³.

Sporo rozbieżności spotyka się także w określaniu etapów przeobrażeń zarówno o charakterze progresywnym, jak i regresywnym.

Pierwszym etapem tworzenia się sekty jest czas, w którym pewna grupa ludzi zmanifestowała swój protest przeciwko określonej doktrynie, kultowi itp., co służy uświadomieniu sobie swojej ideowej inności. Owa grupa wyodrębnia się jako samodzielna struktura, którą charakteryzuje dążność do izolacji od środowiska, odrębność ideowa i skłonność do wypracowania własnego systemu wartości oraz opartych na nim norm moralnych i zasad wewnątrz danej sekty.

Kolejny okres rozwoju to czas umacniania doktrynalnego i emocjonalnego. Następuje formalizacja sekty, która dotyczy m.in. zasad przynależności, struktury władzy i związanej z nią hierarchii.

Przeobrażenia i stała ewolucja prowadzą do powstania nowego wyznania, które przestaje być strukturą powstałą w wyniku jakiegoś protestu, jednak nie możemy mówić o unicestwieniu lub zaniku sekty. Jednym z czynników przeobrażających sekty jest następujący w nich rozłam. „Jest to zjawisko dość powszechne, które może doprowadzić do pojawienia się: sekty pierwotnej oraz wyłonionej z niej w wyniku rozłamu – sekty wtórnej – jako swoistej frakcji”⁵⁴.

⁵¹ J. Sztumski, *Sekty. Studium...*, s. 10.

⁵² Tamże, s. 11.

⁵³ Tamże, s. 12.

⁵⁴ Tamże, s. 16.

Sztumski podkreśla, że oprócz różnych procesów, jakie dokonują się w wybranych sektach, można wskazać przeobrażenia spowodowane przez naciski społeczności, w której dana sekta istnieje. Mogą one być natury moralnej i przejawiać się np. w postaci dezaprobaty czy nawet dyskryminacji społecznej. W stosunku do członków różnorodnych sekt mogą być stosowane restrykcje lub represje prawne. Autor wspomina o stosowaniu w odległych czasach przeróżnych klątw lub określaniu członków sekt mianem heretyków⁵⁵.

„Sekty spełniają co najmniej dwie istotne funkcje – funkcję demaskatorską oraz korekcyjną. Pierwsza z owych funkcji wyraża się w tym, że poprzez protest sekty wobec wynaturzeń w sferze doktrynalno-kultowej czy też organizacyjnej danego kościoła [...] obnaża [...] pewne niekorzystne zmiany, [...] ukazując występujące w nim zło. Druga z funkcji wiąże się z tym, że sekty nie poprzestają tylko na krytyce, lecz starają się równocześnie przezwyciężyć to, co stanowi przedmiot krytyki, proponując określone zmiany i starając się wprowadzać je w życie. Tym samym starają się ukazać właściwą drogę dla danego kościoła, z którego wyszły”⁵⁶. Sekty starają się stwarzać swoim członkom szanse na pełniejsze, bo bardziej osobiste zbliżenie się do bóstwa. Akces do sekty sprawia, że jedyną rzeczywistością dla jednostki staje się zamknięty krąg wspólnoty, społeczności. Jednostka pozostawia za sobą cały dotychczasowy bagaż doświadczeń kulturowych i społecznych. Wstępując do sekty odradza się niejako i zaczyna nowe życie.

Różnorodność sekt niesie ze sobą konieczność dokonania pewnej systematyzacji. Różni autorzy podejmowali próby ich sklasyfikowania. Powstałe w ten sposób podziały sekt są także zróżnicowane, gdyż kryteria podziału różniły się między sobą.

Paleczny przedstawia następującą klasyfikację sekt religijnych i nowych ruchów religijnych⁵⁷:

- 1) Sekty i nowe ruchy religijne o charakterze pluralistycznym⁵⁸.
„Odpowiadają one w pewnym sensie właściwościom »grup i ruchów afirmacyjnych« lub adaptacyjnych, przy czym ich zgoda na

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże, s. 17.

⁵⁷ T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 143.

⁵⁸ Tamże, s. 144.

zastaną rzeczywistość społeczną posiada warunkowy, a także ograniczony charakter. Traktują one bowiem wszystkie religie i grupy wyznaniowe jako równorzędne, spełniające na równi wolę boską i potwierdzające regułę o powszechności i uniwersalności religii⁵⁹. Ruchy o charakterze pluralistycznym nie stoją w opozycji do żadnego z istniejących światopoglądów. Nie wyłaniają się one na drodze buntu, lecz mają na celu syntetyzację wielości istniejących form wierzeń.

Obecnie wiele sekt religijnych i nowych ruchów religijnych przybiera taki charakter, aby dostosować się do funkcjonowania wymagań otwartych społeczeństw demokratycznych. Zdaniem Palecznego do tego rodzaju zaliczyć można sekty o rodowodzie buddyjskim, hinduistycznym czy protestanckim. Część z nich wchłania i asymiluje elementy kilku religii, inne natomiast pragną istnieć i działać ponad konfliktami współczesnego świata. Sekty takie występują w różnych środowiskach, w rozmaitych kręgach kulturowych oraz systemach społecznych. Nie przestrzegają granic terytorialno-politycznych ani barier cywilizacyjnych. Mają już ogólnoświatowy zasięg, uznają warunki każdego z krajów i społeczeństw, w których przychodzi im działać. Ich członkowie są otwarci na odrębność religijną innych.

- 2) Wspólnoty separatystyczne, które mają tendencję do eskapizmu, czyli ucieczki od rzeczywistości, a także izolacjonizmu. Mogą to być sekty o rodowodzie utopijnym, mistycznym, jak i kontestacyjnym.
- 3) Kolejnym typem sekt są grupy religijne o charakterze schizmatycznym. „Są to sekty secesjonistyczne, heretyckie, kacerskie, w tym również wszystkie te, które powstały na skutek konfliktów i rozłamów w łonie szerszych zbiorowości wyznaniowych”⁶⁰.
- 4) Eskapistyczne sekty, których członkami są najczęściej radykalni buntownicy przeciwko wszystkim systemom normatywnym. Uznawane przez nich wartości są przeciwstawne tym, które powszechnie obowiązują w społeczeństwie. Cechuje ich poczucie odrębności i obcości.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, s. 152.

- 5) Tradycyjne, ortodoksyjno-prawowierne sekty religijne. Są to małe grupy o charakterze wspólnot, które zastygły niejako w sztywnym kształcie wyznaniowym. Zatrzymały się one w pewnym zamkniętym na zmiany czasie historycznym i trwają konsekwentnie przy uznawanych przez siebie za prawowierne zasadach wyznawania wiary i sprawowania kultu. Są to z reguły grupy, które wyłoniły się w trakcie reform systemu teologiczno-kościelnego, opowiadające się za poprzednią doktryną religijną bądź powracające do korzeni gmin chrześcijańskich. Są to sekty o surowych obyczajach i regułach postępowania wewnętrznego, skrajnie purystyczne obyczajowo i rygorystyczne moralnie. Tego typu grupy konsekwentnie trwają przy wspólnotowych, wręcz rodzimych zasadach organizacji.
- 6) Sekty mesjanistyczne, do których zaliczamy zarówno sekty milenarystyczne, jak i scjencyczne oraz adwentystyczne. Są to sekty cechujące się silną mobilizacją wokół zadań traktowanych jako zlecenie pochodzące od Boga. Dążenie do wyznaczonego ideologicznie i religijnie celu, jakim jest spełnienie uznanej przez grupę misji dziejowej, sprzyja integracji i trwałości sekt. Sekty prowadzące działalność misyjną mogą mieć charakter eskapistyczny, secesjonistyczny czy schizmatyczny.
- 7) Sekty utopijne, oparte na czysto religijnych lub paranaukowych założeniach. Wiele z nich ma charakter scjencyczno-ateistyczny. „Sekty te tworzą się i funkcjonują w oparciu o optymistyczną wiarę w ludzką możliwość odnalezienia i realizacji idealnej, doskonałej, absolutnej formy organizacji grupowej”⁶¹. Zdecydowana większość tego rodzaju sekt odwołuje się do zasad wspólnotowych, więzi typu pierwotnego, jako jedynych zdalnych do nadania grupie społecznej – w tym religijnej – cech doskonałości.
- 8) Sekty synkretyczne, których wierzenia i dogmaty stanowią zlepek elementów różnych wyznań. Zwykle sekty takie wywodzą się z jednej religii, lecz adaptują i włączają do swych dogmatów kanyony wywodzące się z innych grup wyznaniowych.

Nieco innego podziału dokonał socjolog Bryan Wilson, który za podstawę swojej koncepcji przyjął stosunek sekt do wartości uznawa-

⁶¹ Tamże, s. 163.

nych przez szersze kręgi społeczne. W ten sposób powstał następujący podział⁶²:

- 1) Sekty o charakterze konwertystycznym – których członkowie wyróżniają się dużym optymizmem oraz wiarą, że świat można zmienić, jeżeli uprzednio zmieni się człowieka. Na czoło działań tych sekt wysuwa się praca misyjna, a zbawienie można osiągnąć przez przestrzeganie wskazań zawartych w Biblii.
- 2) Sekty o charakterze adwentystycznym – skupiają wokół siebie ludzi, którzy wierzą w rychłą i gwałtowną zmianę świata, czyli koniec świata. Dlatego też każde napięcie w obecnej sytuacji międzynarodowej jest traktowane jako zapowiedź zbliżającego się końca świata. Sekty tego typu potępiają ostro zasadę kapłaństwa, żywiąc ponadto niechęć do całego świata zewnętrznego.
- 3) Sekty o charakterze pietystycznym – charakteryzują się one daleko posuniętą izolacją swoich wyznawców od świata zewnętrznego i skoncentrowaniem całej uwagi na sprawach własnej społeczności. Biblia traktowana jest jako zbiór zasad doktrynalnych, jednak jej główną rolą jest inspirowanie pewnych ludzi do przeżyć mistycznych⁶³.
- 4) Sekty o charakterze gnostycznym – to takie, których wyznawcy akceptują uznawane przez społeczeństwo wartości kulturowe. Prawdy naukowe uznają o tyle, o ile nie pozostają one w sprzeczności z zasadami wiary. Członkowie tych sekt traktują wszystkie inne grupy wyznaniowe jako wyraz zacofania intelektualnego i gnostycznego.

Na uwagę zasługuje także podział dokonany przez autorów ogłoszonego w 1995 r. „Raportu o stanie bezpieczeństwa państwa”. Wyróżniono w nim następujące rodzaje sekt⁶⁴:

- 1) Pierwszą grupę stanowią sekty posługujące się Biblią, lecz radykalnie zmieniające jej treść. Do tej grupy zalicza się Świadków Jehowy, sześć grup badaczy Pisma Świętego, Nowoapostolski Kościół w Polsce, Maryjne Dzieło Pokuty itd.

⁶² Cyt. za: J. Sztumski, *Sekty. Studium...*, s. 12.

⁶³ Tamże, s. 13.

⁶⁴ Z. Pawłowicz, *Rozwój sekt wśród młodzieży*, „Biuletyn Gdańskiego Centrum Informacji o Sektach i Nowych Ruchach Religijnych” 1997, nr 7, s. 11.

- 2) Drugą grupą są sekty orientalne, traktujące jako źródło doktrynalne hinduizm i buddyzm, stanowią je grupy jogistyczne i zenistyczne.
 - 3) Trzecią grupę tworzą sekty destrukcyjne, do których zaliczono:
 - Kościół Zjednoczenia, czyli Ruch pod wezwaniem Ducha Świętego dla Zjednoczenia Chrześcijaństwa Światowego (zwany kościołem Sun Muynng Moona);
 - Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny;
 - Instytut Wiedzy Transcendentalnej;
 - Kościół Scjentologiczny;
 - Ruchy satanistyczne;
 - Wspólnotę Niezależnych Zgromadzeń Misyjnych „Rodzina” (inna nazwa: Dzieci Boga);
 - Niebo – Zbór Chrześcijan Leczenia Duchem Bożym.
 - 4) Kolejną grupę stanowią ruchy pseudoreligijne, określające się mianem nowej religijności. Główny nurt stanowi ruch „Nowa Era – New Age”, niejednolity w swych założeniach i praktykach.
- Bp Zygmunt Pawłowicz wprowadza nieco inny podział i wyróżnia⁶⁵:
1. Związki religijne oczekujące końca świata i tysiącletniego królestwa. Najliczniejsi w tej grupie są Świadkowie Jehowy. Inne wspólnoty tego rodzaju, to Badacze Pisma Świętego, Adwentyści Dnia Siódmego i Kościół Nowoapostolski.
 2. Wspólnoty opierające się na nowych objawieniach. Są to np. mormoni albo grupy gromadzące się wokół Greczynki Vassuli Ryden czy zamieszkałego w Australii Niemca Wiliama Kama.
 3. Ruchy religijne lub sekty religioznawcze. Należą do nich: Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris, Stowarzyszenie Świadomości Duchowej Miłości, związki jogistyczne i inne, związane zwłaszcza z hinduizmem i buddyzmem.
 4. Sekty destrukcyjne:
 - Kościół Zjednoczenia Sun Muynng Moona;
 - Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny;
 - Instytut Wiedzy Transcendentalnej;
 - Kościół Scjentologiczny;

⁶⁵ *Sekty*, „Biuletyn Gdańskiego Centrum Informacji o Sektach i Nowych Ruchach Religijnych” 1997, nr 3, s. 33.

- Wspólnota Niezależnych Zgromadzeń Misyjnych „Rodzina”;
- Zbór Chrześcijan Leczenia Duchem Bożym – „Niebo”;
- ruchy ufologiczne;
- ruchy satanistyczne.

Przedstawione powyżej klasyfikacje nie wyczerpują dostatecznie możliwości rozpatrywania rodzajów sekt i ich doktryn. Ukazują jednak ich ogromne zróżnicowanie, odmienność spojrzeń na nie. Wszystko to pozwala na wypracowanie własnego podejścia i stosunku do sekt, na podjęcie próby systematyzacji tych ruchów.

Obecnie istniejące grupy destruktywne często tracą swój religijny charakter, stając się grupami synkretycznymi, w których elementy kultowe występują łącznie z elementami zupełnie nie związanymi z religią. Pojęcie sekta traci coraz bardziej konotację religijną, natomiast uzyskuje znaczenie destruktywnego, totalitarnego środowiska społecznego, używającego nieetycznych metod manipulacji w celu zwerbowania członków i utrzymania ich w całkowitej zależności od grupy. Podstawą wyróżnienia grupy jako organizacji destruktywnej nie może być doktryna tej grupy, lecz sposób jej funkcjonowania. Są to mechanizmy zniewalania osobowości, łamania podstawowych praw człowieka⁶⁶.

Według American Family Foundation (AFF) destrukcyjna rola sekt polega na tym, że „stosują one wyrafinowane i głęboko nieetyczne metody i techniki manipulacji, by pozyskać członków i narzucić im określone stereotypy reakcji psychicznych, kontrolować ich myśli, zachowanie i uczucia, by stali murem za swoim przywódcą”⁶⁷.

Zdaniem Racine’a sekta destrukcyjna to „ruch totalitarny, najczęściej podszywający się pod grupę religijną, kulturalną lub terapeutyczną. Grupa wymaga od swoich członków całkowitego posłuszeństwa, oddania się idei, darmowej pracy dla grupy i przywódcy. Dzięki zastosowaniu rozbudowanego systemu kontroli, zakazów i kar oraz technik psychologicznych doprowadza do całkowitej zależności adeptów od grupy przy zniszczeniu związków rodzinnych i społecznych”⁶⁸.

Sekty i grupy destrukcyjne oddzielają się od społeczeństwa, tworzą własne systemy wartości, które często nie są zgodne z etyką i moralno-

⁶⁶ Por. M. Szostak, *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno-kryminalistyczne*, Zakamycze 2001; także: *Sekty – uzależnienie i duchowość...*, s. 15.

⁶⁷ J. Ritchie, *Tajemniczy świat sekt i kultów*, Warszawa 1994, s. 10.

⁶⁸ *Uwaga sekty*, ulotka, Łódź 1995.

ścią danego społeczeństwa. Niektóre z takich działań to nadużycia seksualne wobec dzieci, nielegalna i opłacana łapówkami imigracja, rozprawianie narkotyków, kradzieże i przemyt broni, przemoc fizyczna, prostytutka, porywanie dzieci, morderstwa, próby zamachów oraz psychiczne i emocjonalne zranienia. Również nękanie rodzin członków sekty przez listy, procesy sądowe⁶⁹.

Raport watykański określa jako destrukcyjne te grupy, które mają określony program i formy kultu stanowiące zagrożenie dla wolności obywateli i społeczeństwa oraz wykazujące dużą szkodliwość religijno-etyczną i społeczno-wychowawczą. Raport przedstawia także techniki werbowania, szkolenia, sposoby indoktrynacji. Techniki te stanowią często połączenie serdeczności i podstępów. Wychodzą od postawy życzliwości, stopniowo jednak przekształcają się w coś w rodzaju kontroli umysłu, przez stosowanie zniewalających technik modyfikowania zachowania.

Także raport dotyczący stanu bezpieczeństwa państwa opracowany przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego zawiera wzmiankę na temat destrukcyjności sekt. Ich destrukcyjna rola polega na „stosowaniu wyrafinowanych i głęboko nieetycznych metod i technik manipulacji w celu pozyskania członków, narzucaniu im określonych stereotypów reakcji psychicznych, kontroli ich myśli, zachowań i uczuć, a także kształtowaniu bezwzględnej posłuszeństwa, uzależniających ich w sferze materialnej i duchowej”⁷⁰. Zdaniem autorów raportu do najbardziej kontrowersyjnych wspólnot religijnych działających w Polsce należą: Kościół Zjednoczenia Moona, Wspólnota Niezależnych Zgromadzeń Misyjnych „Rodzina”, Kościół Scjentologiczny oraz liczne grupy satanistyczne⁷¹.

Natomiast Pawłowicz wymienia siedem ruchów destrukcyjnych: Kościół Zjednoczenia, Kościół Scjentologiczny, Satanizm, Niebo, Instytut Wiedzy Transcendentalnej, Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny, Wspólnota Niezależnych Zgromadzeń Misyjnych „Rodzina”.

⁶⁹ Por. G. Mikrut, K. Wiktor, *Sekty za zamkniętymi drzwiami*, Kraków 2004; także: *Sekty w Polsce*, „List” 1996, nr 2, s. 1-31.

⁷⁰ *Sekty a bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 1995.

⁷¹ Tamże, s. 59. Por. także: M. Libiszowska-Żółtkowska, *Churches and Religious Associations in Poland*, „Przegląd Religioznawczy” 2002, nr 1, s. 13 i n.; M. Libiszowska-Żółtkowska, *Nowe ruchy religijne w zwierciadle socjologii*, Lublin 2001.

Zdaniem wielu autorów⁷² destrukcyjność sekt można udowodnić, przytaczając badania naukowe psychologów, socjologów, świadectwa byłych członków, świadectwa rodziców, procesy sądowe i inne fakty. Destrukcja dotyczy kilku wymiarów: osobowości, rodziny i społeczeństwa. Bada się ją wg kryteriów zdrowia psychicznego lub utraty zdrowia. Zdarza się, że jakiś człowiek wyszedł z sekty i jest ruiną, ma myśli samobójcze, depresje, chce kogoś bić itp.⁷³

Destrukcja objawia się na kilku poziomach. Pierwszy z nich dotyczy jednostki, rodziny i ogólnie rozumianego dobra społecznego. Drugim jest destrukcja kulturowa, na którą trzeba zwrócić szczególną uwagę. Coraz częściej spotkać możemy poglądy, które nie przystają do naszej mentalności, kultury. Trzecim wymiarem destrukcji jest wymiar religijno-duchowy. Zauważyć możemy, że wiele sekt i nowych ruchów religijnych proponuje program religijny, który niszczy nas duchowo, jeśli go przyjmujemy⁷⁴.

W literaturze dotyczącej sekt spotkać możemy model sekty destrukcyjnej, który przedstawia się następująco: „na szczycie mamy założyciela – guru, który jest jakby bogiem, ojcem, czasem jednym i drugim, w aspekcie psychologicznym substytutem ojca lub boga. Potem jest przemoc psychiczna, następnie jest struktura hierarchiczno-totalitarna czy też piramidalno-hierarchiczna, gdzie na szczytlu wyższym jest coraz mniej wtajemniczonych”⁷⁵. Grupę, w której występują wymienione wcześniej czynniki można badać z punktu widzenia psychologicznego i obserwować tam niszczenie osobowości. Można także zwrócić uwagę na wymiar duchowy i zastanawiać się, czy np. można czcić Moona jako boga, czy chrześcijanin może czcić Moona jako boga?

Klasyfikowanie pewnych grup jako destrukcyjnych opiera się na udokumentowanych (także prawnie czy sądownie) faktach gwałcenia praw człowieka⁷⁶. Owe prawa człowieka są coraz bardziej uszczegółowiane przez różne prawa międzynarodowe. Jednym z najważniejszych kodeksów spisanych praw jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Pary-

⁷² W. Dzierża, A. Posacki, S. Pyszka, *Katolik wobec sekt*, Kraków 1997, s. 27.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże, s. 28-29.

⁷⁵ Tamże, s. 29.

⁷⁶ A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s. 73.

zu w 1948 r. Powszechnie wiadomo, że człowiek ma prawo do życia, czyli prawo do zdrowia, higieny, odpoczynku.

Zasadniczą cechą sekt destrukcyjnych jest niszczenie osoby ludzkiej na płaszczyźnie fizycznej⁷⁷. Mam tu na myśli lansowanie przeróżnych diet wegetariańskich, których stosowanie może powodować poważne choroby i ogólne braki w rozwoju fizycznym człowieka. Jeżeli chodzi o zdrowie psychiczne, to jego utrata jest niezwykle groźna, gdyż bardzo trudna do wyleczenia. W sektach powszechnie stosowane są techniki psychologiczne, służące wciągnięciu adeptów do danej grupy, a następnie zatrzymaniu ich i przywiązaniu do niej⁷⁸. Poddanie człowieka manipulacjom psychicznym w celu wciągnięcia go do sekty jest naruszeniem prawa do informacji. Każdy człowiek ma bowiem prawo wiedzieć wszystko na temat organizacji, do której wstępuje i o tym, jakie są konsekwencje bycia jej członkiem.

Kolejną sprawą, która jest równie istotna jak wcześniejsze, są prawa dziecka⁷⁹. Od urodzenia ma ono prawo do posiadania imienia, do przynależności do rodziny, grupy społecznej, ma prawo do wiedzy, do kształtowania swojej woli, aby później mogło dokonywać wyboru. Wiele sekt nie respektuje tych praw. Dzieci w sektach są nieraz traktowane jako coś niepotrzebnego, co można zostawić albo wykorzystać – często seksualnie. Dzieci niedorozwinięte są porzucane lub zanedbywane, co utrudnia ich rozwój. W niektórych sektach zauważyć można dążenie do zerwania przynależności do rodziny, któremu służyć ma m.in. wysyłanie przez adeptów listów-szablonów do swoich rodziców, w których zwracają się do nich w sposób poniżający.

Pomocna w wypadku pogwałcenia wolności osobistej może być Konwencja o Ochronie Praw Człowieka z 1954 r. Stwierdzono w niej, że nikogo nie wolno zmuszać, by należał do jakiegokolwiek zrzeszenia⁸⁰. Jednakże wyrafinowane metody działania sprawiają, że ludzie stają się mniej czujni i nie zdają sobie sprawy z tego, że znaleźli się w ogromnym niebezpieczeństwie. Sekta bowiem uzależnia od siebie członków w sposób podstępny i zakamuflowany, formalnie odwołując się do wartości wyższych. Osoby pozostające pod wpływem grupy de-

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ K. Łaskiewicz, *Subkultury oraz inne...*, s. 29.

⁷⁹ J. Ritchie, *Tajemniczy świat sekt...*, s. 213.

⁸⁰ Tamże.

strukcyjnej zmieniają się, a skutki tych zmian prowadzą do poważnych defektów psychicznych takich, jak⁸¹:

- zmiany osobowości – uczucie nienawiści i odrzucenie wszystkiego co znajduje się na zewnątrz sekty;
- utrata tożsamości – nie potrafią spozstrzegać siebie jako jednostki, która może istnieć poza grupą;
- paranoja – jakakolwiek krytyka uznawana jest za prześladowanie sekty, ale członkowie mają wolność krytykowania wszystkiego;
- społeczna dezorientacja – członkowie tracą zdolność do życia w społeczeństwie, nie są w stanie zorganizować sobie czasu, podjąć decyzji, stają się naiwni;
- bolesny kompleks winy – drobne uchybienia, wykroczenia, które popełnili przed przystąpieniem do sekty, wyolbrzymia się i w ten sposób zmusza do poczucia winy za wszystko.

Członek grupy zostaje sprowadzony do roli dziecka, a sekta przejmuje rolę rodzica decydującego o tym, co dziecko winno robić, aby uzyskać jego uznanie. Sekta podtrzymuje przekonanie adepta o normalności takiej sytuacji, pokazuje, że wszyscy członkowie wyznają te wartości i podporządkowują się strukturze. Przedstawione psychiczne, fizyczne i społeczne skutki oddziaływania sekt i nowych ruchów religijnych służyć mają ukazaniu wszechstronności spustoszenia, jakie ze sobą one niosą.

Dlaczego ludzie przystępują do sekt i nowych ruchów religijnych? W imię jakich wartości porzucają dobrze znane im miejsce w systemie społecznym, narażając się na dyskryminację i prześladowania? Co motywuje ich do wyboru przynależności do zamkniętej, izolowanej społeczności?

Przytoczone powyżej pytania stanowią temat rozważań i badań wielu psychologów, pedagogów czy też członków rodzin osób, które wybrały życie z dala od bliskich.

Jak dotąd nie znaleziono jednoznacznego, satysfakcjonującego wszystkich wyjaśnienia tajemnicy atrakcyjności sekt i nowych ruchów religijnych, źródeł siły przyciągania wspólnot religijnych. „Dzieje się tak dlatego, że o akcesie do sekty decyduje wiele czynników społecznych i psychologicznych, w których istotną rolę odgrywają także założenia światopoglądowe oraz skłonność do nadmiernego profetyzmu”⁸².

⁸¹ Tamże, s. 230-231.

⁸² T. Paleczny, *Sekty w poszukiwaniu...*, s. 117.

Przynależność do sekty bywa także wskaźnikiem silnego indywidualizmu w poszukiwaniu form kontaktu z Bogiem, skłonności do kontestacji instytucjonalnych, sztywnych ceremonii i obrzędów oraz sprzeciwu wobec pośrednictwa osób trzecich w poszukiwaniu jedynej prawdy oraz w dążeniu do zbawienia.

Współczesny człowiek żyje w dobie postępu technicznego, który nie przewiduje miejsca na cud i przekraczające logikę działanie boga; zaś idea postępu i cywilizacji racjonalizmu przeżywa wraz z kryzysem humanizmu załamanie. Osoby, które wstępują do sekt i nowych ruchów religijnych i w nich pozostają, są zwykle przekonane o dobrych efektach swojej decyzji. Natomiast dla rodziców i bliskich fakt zerwania z tradycyjną rodziną i akces do wspólnoty jest zawsze przeżyciem trudnym i na ogół niemożliwym do zaakceptowania.

Wiele sekt i nowych ruchów religijnych stosuje wyrafinowane techniki werbowania nowych adeptów, ich celem jest kontrolowanie życia jednostki, objawiające się dążeniem do minimalizowania wpływu rodziny na nią. Dlatego też przynależność do sekty lub nowego ruchu religijnego pociąga za sobą zachwianie funkcjonowania rodzin osób, które zwerbowano do takiej grupy.

Powodów, dla których ludzie wstępują do sekt religijnych, jest bardzo wiele. Wiążą się one zarówno z tym, czego szuka lub czego oczekuje konkretna osoba, jak i z tym, co konkretny ruch wydaje się mieć do zaoferowania. „Sekty przyciągają jednostki nietypowe społecznie, nieprzeciętne w sensie cech psychicznych, niemoralne, według standardów konformistycznej większości, kwestionujące istniejące i przekazane im dogmaty, buntujące się przeciwko brakowi naturalności i spontaniczności form kultu religijnego”⁸³.

Paleczny wskazuje na pewne wspólne zachowania i dominujące rodzaje oczekiwań, które upoważniły go do stworzenia typologii osobowości ludzkich wybierających członkostwo w sektach i nowych ruchach religijnych⁸⁴. Autor wyróżnił następujące typy osobowości⁸⁵:

- Eskapityczną – typową dla jednostek, które w sekcie lub nowym ruchu religijnym poszukują azylu, kryjówki przed zagrożeniami

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże, s. 119.

⁸⁵ Tamże, s. 119-123.

związanymi z życiem w systemie społecznym. Ludzie uciekają przed przeróżnymi zjawiskami: konkurencyjnym, materialistycznym nastawieniem do rzeczywistości, brakiem autentyczności, niesprawiedliwością. Do grupy jednostek o osobowości eskapistycznej zaliczyć można osoby mające problemy z własną tożsamością, nękane stresami, pragnące znaleźć oparcie w grupie. Kierują się one ku małej wspólnotie, zastępującej im rodzinę, krąg przyjaciół i bliskich. Jednostki z takim syndromem cech uciekają przed rzeczywistością, przed kłopotami i problemami dnia codziennego. Sekty oferują im szansę na spełnienie oczekiwań.

- Poszukującą, eksperymentującą – jednostki obdarzone przymiotami sprzyjającymi rozwijaniu ciekawości poznawczej, chęci przeżycia czegoś nowego, zakosztowania nowych doświadczeń stanowią często występujący typ ludzki, który nie musi być wiązany z członkostwem w sektach i nowych ruchach religijnych. Jednostki poszukujące kierują się różnymi celami, realizują zespoły odmiennych dążeń oraz pragnień. Stosunkowo częstym motywem jest pragnienie odnalezienia sensu życia, odkrycia zasady rządzącej wszechświatem i życiem ludzkim, próba rozstrzygnięcia podstawowych dylematów egzystencji ludzkiej, sprowadzających się między innymi do pytań o to, co mieści się pomiędzy niebem a ziemią, czym różni się człowiek od zwierzęcia. Ludzie tacy znajdują w sekcie gotową receptę na rozwiązanie wielu swych dylematów, uczą się i poszukują pod kierunkiem nauczyciela, mistrza, guru, odkrywając na nowo swe związki z Bogiem.

W wielu przypadkach ludzie poszukują własnego miejsca w życiu, wykazują chęć harmonijnego dostosowania się do reguł życia społecznego. Sekty i nowe ruchy religijne chociaż nie wszystkie – ofiarowują taką możliwość, zwłaszcza jednostkom twórczym, kreatywnym.

- Wahającą się, niespokojną – w przypadku takich jednostek o akcesie do sekty i nowego ruchu religijnego nie decyduje zwykła ciekawość, chęć poznania, lecz nieokreślony niepokój wewnętrzny, napięcie, niezdefiniowana bojaźń. Ludzie ci są chętnie przyjmowani przez sekty i nowe ruchy religijne, które roztańczają nad nimi pieczę, posługując się technikami psychoterapeutycznymi, a także stosując zabiegi socjotechniczne. W nielicznych przypad-

kach dochodzi u takich osób do pogłębiania stanów psychotycznych, wzmożenia poczucia lęku, podniesienia poziomu odczuwanego stresu pod wpływem sekty i ruchów religijnych.

- Autorytarną – która charakteryzuje się tym, że dana jednostka jest podatna na manipulację i sugestię. Ludzie o osobowości tego typu pragną oparcia, pewności i bezpieczeństwa. Są oni skłonni do obdarzania ogromnym kredytem zaufania przywódców duchowych grupy, do całkowitego oddania swych losów w ich ręce. Sekta i nowy ruch religijny podejmuje za nich decyzje, ustala co jest słuszne, a co nie, ku czemu należy dążyć i jakimi regułami się kierować.
- Marzycielsko-utopijną – która jest typowa dla ludzi o predyspozycjach do idealizowania zjawisk. Jednostki te są zwykle obdarzone niezwykłą wyobraźnią. Wstępując do sekt czy nowych ruchów religijnych osoby o tego typu cechach osobowości przynoszą ze sobą niekiedy określoną wizję ładu wspólnotowego albo akceptują wizję propagowaną przez istniejącą grupę wyznaniową.

Zdaniem Eileen Barker sekty i nowe ruchy religijne „oferują zwykle bezpośrednią i jednoznaczną obietnicę zbawienia wspólnocie prawdziwych wyznawców – lub jednostce, która wstąpiła na drogę prawdy. Owa żarliwie głoszona Prawda brzmi zwykle prościej i bardziej kategorycznie niż złożone i subtelne dogmaty religii, które sprostac musiałyby zmieniającym się, zróżnicowanym niepokojom kolejnych pokoleń”⁸⁶.

Według Stephena Hassana przynależność do sekty lub nowego ruchu religijnego zapewnia niektórym ludziom takie możliwości samorealizacji, jakich nie znajdowali w życiu rodzinnym czy działalności społecznej. Część z nich ma autentyczną potrzebę współdziałania w ramach jakiejś organizacji bądź grupy, występującej w obronie pewnych społecznych albo religijnych wartości⁸⁷. Tymczasem tylko nieliczne środowiska stwarzają idealistom szanse zaspokojenia tego rodzaju potrzeb. Pod tym względem sekty i nowe ruchy religijne wychodzą naprzeciw ich oczekiwaniom.

Zdaniem Hassana „wielu młodych ludzi wstępujących do sekt walczy w obronie swej indywidualności, niektórzy przez jakiś czas buntują

⁸⁶ E. Barker, *Nowe ruchy religijne...*, s. 54.

⁸⁷ S. Hassan, *Psychomanipulacja w sektach*, Łódź 1997, s. 117.

się przeciw wszystkiemu i wszystkim. Wydaje się, że przynależność do sekty stwarza im możliwość zastąpienia autorytetu rodzicielskiego, przeciw któremu zbuntowali się uciekając z domu, autorytetem kierownictwa grupy, która staje się dla nich namiastką rodziny⁸⁸.

Z punktu widzenia doktrynalnego sekty i nowe ruchy religijne oferują człowiekowi gotowe odpowiedzi na skomplikowane sytuacje, uproszczone i subiektywne wersje tradycyjnych prawd i wartości. Nowe prawdy są często kierowane ku ludziom, którzy nie mają pojęcia o prawdach starych. W sektach i nowych ruchach religijnych nie spotykamy prawie żadnej typologii opartej na filozofii. Treść nowych prawd jest nastawiona przede wszystkim na działanie widoczne w określonej postawie i stylu życia. Z punktu widzenia egzystencjalnego dają one poczucie schronienia i bezpieczeństwa. W sektach odbywa się swego rodzaju promocja człowieka. Bardzo często jednostki nieśmiałe, stojące na marginesie życia, czują się przeniesione w samo centrum życia w grupie, stają się apostołami i misjonarzami.

We wszystkich rodzajach sekt cała działalność jest nastawiona na pozyskiwanie nowych kandydatów. Systematycznie rozpracowują one niektóre środowiska pod kątem uatrakcyjnienia własnej doktryny i form pracy. Wchodzenie do sekty lub nowego ruchu religijnego jest więc procesem reżyserowanym, gdzie osoba werbowana podlega różnorodnym manipulacjom i psychotechnikom, nie zauważając tego⁸⁹. Wielu autorów⁹⁰ podkreśla także fakt, że techniki werbowania obmyślane są w taki sposób, aby werbowany miał wrażenie spełnienia jego potrzeb.

Uwagę należy też zwrócić na osoby, za pomocą których sekty i nowe ruchy religijne pozyskują nowych członków. Chodzi tutaj o ludzi zwanych potocznie werbownikami lub naganiaczami⁹¹. Są to znakomicie wyszkoleni fachowcy, którzy perfekcyjnie opanowali techniki perswazji, indoktrynacji i wytwarzania szumu informacyjnego. Bez trudu rozpoznają osoby zestresowane, znerwicowane, depresyjne, a przez to bardziej podatne na oddziaływanie. Naganiacz sprawia wrażenie osoby ser-

⁸⁸ Tamże, s. 118.

⁸⁹ J. Ritchie, *Tajemniczy świat sekt...*, s. 56.

⁹⁰ G. Rowiński, M. Purzycka, *Inne Niebo, czyli w sieci szalonego proroka*, Warszawa 1998, s. 33; K. Łaszkiewicz, *Subkultury oraz inne...*, s. 31.

⁹¹ W. Irek, *Droga „zbawienia” proponowana przez sekty*, „Biuletyn Gdańskiego Centrum Informacji o Sektach i Nowych Ruchach Religijnych” 1995, nr 4, s. 45.

decznej i bezinteresownej, służącej pomocą w trudnych chwilach. Słowa „tylko u nas znajdziesz odpowiedź na to, co cię trapi, tylko my mamy receptę na twoje szczęście” stają się alternatywą dla hałaśliwego i zamkniętego na cierpienie sposobu przekazu treści w mediach i w życiu codziennym⁹². Aby pozyskać jak największe rzesze adeptów, sekty i nowe ruchy religijne wypracowały określone metody, które wchodzą w skład poszczególnych etapów indoktrynacji⁹³.

Jednym z pierwszych, wstępnych zabiegów manipulacyjnych jest delikatne wprowadzenie w sektę i stopniowe uświadamianie kandydatom, co jest prawdziwym celem działań podjętych przez apostołów sekty⁹⁴. Owa technika nazywana bywa także taktyką małych kroków, albo metodą salami – przekazywane treści są wsączane w świadomość jej adresatów⁹⁵.

Etap ten dotyczy kilku pierwszych spotkań i występuje w każdej małej grupie religijnej. Adept spotyka miłych, często młodych ludzi, którzy poświęcają mu dużo czasu, chcą się z nim zaprzyjaźnić. Nowy bywa zachęcany do wysłuchania opowieści o ich życiu oraz do zwierzeń dotyczących własnych problemów. Ważnym elementem, który zasługuje na podkreślenie jest na tym etapie okazywanie bezwarunkowej akceptacji⁹⁶. Przedstawiciele grupy nie są natrętni i nie zmuszają nowego do niczego. On natomiast uzmysławia sobie, że otaczający go członkowie grupy żyją lepiej od niego, pełniej i w zgodzie z Bogiem.

Na tym etapie stosuje się następujące techniki indoktrynacji⁹⁷:

Bombardowanie miłością (love bombing) – przyczyną stosowania tej techniki jest świadomość obecności wśród potencjalnych adeptów ludzi, którym brakowało życzliwości czy akceptacji ze strony dotychczasowego otoczenia. Uśmiech, sympatia, zainteresowanie wystarczają, aby namówić ludzi do otwarcia się przed nowym przyjacielem. Człowiek, któremu dotąd nikt nie poświęcał wiele uwagi, często w tym momencie wyrzuca z siebie wszystko, co się w nim nagromadziło. „Przyjaciel” wysłu-

⁹² Tamże, s. 46.

⁹³ G. Rowiński, M. Purzycka, *Inne Niebo...*, s. 34.

⁹⁴ A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s. 166.

⁹⁵ Tamże, s. 165.

⁹⁶ G. Rowiński, M. Purzycka, *Inne Niebo...*, s. 34.

⁹⁷ Tamże; K. Łaszkiwicz, *Subkultury oraz inne...*, s. 31; A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s. 167.

chuje uważnie zwierzeń, co odbierane jest przez adepta jako wyraz życzliwości. To właśnie owa życzliwość sprawia, że człowiek jest bardziej podatny na manipulację. Z czasem okazywanie życzliwości staje się zależne od spełnienia określonych warunków. Technika ta polega na okazywaniu „nowemu” pełnej akceptacji. Jest ona działaniem, którego celem jest przywiązanie jednostki do grupy. Zwykle nowego członka sekty powierza się takiej osobie, do której czuje on sympatię⁹⁸. Początkowo nie żąda się niczego, a ofiarowuje prawie wszystko, np. darmowe posiłki, mieszkanie. Aby jednak utrzymać swoją pozycję, „nowy” musi się stale dostosowywać, upodabniać do ludzi z grupy.

Bombardowanie miłością wykorzystywane jest w stosunku do osób mających problemy z akceptacją we własnym środowisku, problemy rodzinne lub psychiczne z sobą samym⁹⁹.

Okazywanie chęci pomocy – które prowadzi do zjednania sobie sympatii społeczeństwa. Do nawiązania pierwszych kontaktów z sektą może służyć kuchnia dla ubogich, apteka z bezpłatnymi lekami. Członkowie sekty oferują darmowe zajęcia się dziećmi, bezpłatne kursy języków, tanie lub darmowe wyjazdy weekendowe i obozy.

Gotowe odpowiedzi – na wszystkie pytania „nowego” członkowie sekty mają przygotowaną odpowiedź, co wywołuje wrażenie, że nie mają oni żadnych wątpliwości, co do wybranego przez nich stylu bycia¹⁰⁰.

Technika flirtu (fishing-flirting) – co można określić jako łowienie za pomocą flirtu¹⁰¹. Przedstawiciele wybranych sekt kontynuują przypadkowe spotkanie. Kontynuacja może objawiać się przez kartki i listy z pozdrowieniami. Stopniowo dochodzić może do spotkań o charakterze miłosego, aranżowanego flirtu. Pewne sekty propagują prostytucję, która ma służyć werbowaniu nowych członków – wyznawczyni Berga musiały zdobywać pieniądze i nowych wiernych oddając się prostytucji; mężów Berg nazywał alfonsami swych żon¹⁰².

Kolejnym etapem służącym zniewoleniu jest izolacja. Jest to metoda stosowana tylko w sektach i polega ona na odcięciu nowego członka od jego przeszłości, od rodziny i, w miarę możliwości, od jego dotychczas-

⁹⁸ A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s. 169.

⁹⁹ Tamże, s. 168.

¹⁰⁰ G. Rowiński, M. Purzycka, *Inne Niebo...*, s. 36.

¹⁰¹ A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s. 169.

¹⁰² J. Ritchie, *Tajemniczy świat sekt...*, s. 19.

sowego życia. Najczęściej odbywa się to podczas rozmaitych obozów i kursów organizowanych przez grupę. „Przede wszystkim działa tu na jednostkę psychologia zbiorowa – wszyscy chodzą na treningi, wszyscy darzą członków sekty i jej przywódcę szacunkiem”¹⁰³. Zwerbowana jednostka utrzymywana jest w ciągłej aktywności, nigdy nie pozostaje sama. „Nowy” zostaje pozbawiony kontaktu z rodziną, znajomymi, prasą, telewizją.

Na tym etapie zniewalania występuje technika bombardowania intelektualnego¹⁰⁴, która polega na podaniu w krótkim czasie ogromnej ilości wiadomości, stanowiących dla adepta zupełnie *novum*, nie pozostawiając mu przy tym ani chwili czasu na zastanowienie się nad przyswanianymi treściami. Technika ta prowadzi do zagubienia się „nowego”, który rezygnuje nagle ze swoich dotychczasowych poglądów. Guru zaczyna odgrywać coraz ważniejszą rolę w życiu adepta, staje się jego autorytetem.

Po zakończeniu etapu drugiego nowy członek grupy zaczyna odbudowywać swój światopogląd, ale już w duchu idei wspólnoty. Następny etap polega na silniejszym wiązaniu się z grupą. Jest to czas, w którym nowy członek zaczyna mieć poczucie właściwego wyboru. Grupa go akceptuje, jego życie uległo zmianie, zapomniane zostają wszelkie wcześniejsze wątpliwości, problemy, które niegdyś go nurtowały. Nowy członek czuje się szczęśliwy i jest gotowy ruszyć na poszukiwania innych, gotowych poddać się uszczęśliwianiu¹⁰⁵.

Przedstawione powyżej techniki są najczęściej stosowanymi sposobami pozyskiwania i zniewalania nowych adeptów. Wspierane są one przez dodatkowe zabiegi, do których zaliczamy:

Pozbawienie snu – technika ta sprzyja dezorientacji i zwiększeniu wrażliwości, osiąganym przez wydłużenie zajęć fizycznych i umysłowych z równoczesnym ograniczeniem należytej ilości snu i odpoczynku. Działania tego typu prowadzą do wyczerpania psychicznego, do utraty odporności oraz do pojawienia się halucynacji, złudzeń, wzrostu intensywności marzeń i niekontrolowanych obrazów wyobraźniowych¹⁰⁶.

¹⁰³ G. Rowiński, M. Purzycka, *Inne Niebo...*, s. 36.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ A. Zwoliński, *Anatomia sekty...*, s.174.

Kontrola długości snu i narzucanie odpowiedniego rytmu zajęć w ciągu doby są bardzo częstym elementem działania grup medytacyjnych. Wiele sekt wymaga, by ich członkowie mieszkali razem, co sprzyja kontrolowaniu każdej godziny ich życia.

Zmianę diety – której celem jest wprowadzenie dezorientacji i zwiększenie podatności na bodźce emocjonalne przez pozbawienie systemu nerwowego właściwych składników odżywczych dzięki specjalnej diecie i głodówce. „Dochodzi do zmian fizycznych (spadek wagi ciała, ubytek sił), jak i psychicznych – człowiek staje się potulny, apatyczny, traci inicjatywę. Intensywny głód prowadzi do wzrostu podatności na sugestie i wpływy innych oraz do zaniku krytycyzmu”¹⁰⁷.

Spowiedź – technika ta objawia się zachęcaniem do zabijania własnego ja poprzez wyznanie własnych słabości, najintymniejszych uczuć czy wątpliwości. Nadmierna szczerość może się niekiedy zemścić. Sekta lub nowy ruch religijny umie doskonale wykorzystać słabości nowego członka. Robi to dwójako. Po pierwsze, oferuje mu zaspokojenie jego potrzeb. Jest to zawsze mocny argument na rzecz pozostania w sekcje czy ruchu religijnym. Jeżeli to nie wystarcza, pozostaje szantaż: groźba ujawnienia najbardziej skrytych tajemnic adepta. Cena strachu, a właściwie wstydu jest tak wysoka, że nie każdy jest gotów ją zapłacić za uwolnienie się od grupy.

Przynależność do sekty czy nowego ruchu religijnego pociąga za sobą wiele zmian w funkcjonowaniu jednostki. Zmiany te związane są z destrukcyjnym działaniem tych grup, które objawia się w postaci zaburzeń w rozwoju fizycznym, psychicznym i społecznym.

Zdaniem Stephena Hassana „opuszczenie sekty nie rozwiązuje wszystkich problemów, bowiem byli członkowie muszą ponownie przystosować się do życia w »rzeczywistym świecie«, co może być niewyobrażalnie trudne”¹⁰⁸.

Do bezpośrednich szkodliwych skutków działania sekt w obszarze psychicznym (duchowym) należy zaliczyć¹⁰⁹:

- utratę tożsamości kulturowej, tradycyjnego dla kręgu kultury

¹⁰⁷ Tamże, s. 175.

¹⁰⁸ S. Hassan, *Psychomanipulacja w sektach...*, s. 205.

¹⁰⁹ *Sekty – wyzwania i zagrożenia*, „Biuletyn Gdańskiego Centrum Informacji o Sektach i Nowych Ruchach Religijnych” 1995, nr 4, s. 38.

- śródziemnomorskiej systemu wartości, często także zdolności do abstrakcyjnego myślenia;
- utratę wiary w jej religijnym, społecznym i indywidualnym sensie;
 - zmianę osobowości, wywołującą często zanik możliwości rozpoznawania dobra i zła, choroby psychiczne, skłonności do przemianych stanów euforii i depresji;
 - utratę dobrej woli i umiejętności samodzielnego myślenia;
 - przy stosowaniu surowego reżimu wegetariańskiego i mistycznych obrzędów nasilające się tendencje neurotyczne i halucynacyjne;
 - poczucie izolacji od społeczeństwa.

Do tych zachowań organizacja Civitas Christiana zalicza także¹¹⁰:

- ograniczenie słownictwa i pojęć intelektualnych oraz poczucia humoru;
- nieumiejętność utrzymywania więzi z osobami spoza sekty.

W wyniku działalności sekt i nowych ruchów religijnych występuje¹¹¹:

- zanik poczucia związku z własną rodziną i grupą etniczną;
- utrata motywacji do działania dla dobra środowiska szkolnego, studenckiego, zawodowego;
- odrzucenie takich wartości, jak państwo z całą jego infrastrukturą i obrona ojczyzny, możliwość uczestniczenia w wyborach, obrona i pomoc słabszym, brak szacunku dla symboli narodowych i świąt patriotycznych;
- pogarda dla nauki, kultury i sztuki, o ile nie potwierdzają one systemu wierzeń sekty;
- nieuczestniczenie w życiu kulturalnym;
- nagminne łamanie praw człowieka.

Zmiany dotyczące obszaru fizycznego polegają na:

- braku możliwości uprawiania sportu;
- niedożywieniu;
- zmniejszeniu odporności organizmu;
- postępującym znużeniu i w konsekwencji głębokiej apatii, wywołanymi zmianą trybu życia, zainteresowań i nowymi obowiązkami.

¹¹⁰ *Uwaga sekty*, ulotka, Łódź 1998.

¹¹¹ *Sekty – wyzwania i zagrożenia...*, s. 38.

Złożoność i różnorodność wpływów sekt i nowych ruchów religijnych na jednostkę sprawia, że „eks-członkowie będą prawdopodobnie potrzebować czasu na przemyślenia. Czasami jednak mogą zamykać się z dala od innych, czyniąc niewielki lub żaden wysiłek w kierunku rozwinięcia nowych zainteresowań, lub nawiązania rozmowy z drugą osobą”¹¹². Byli członkowie mogą mieć także „kłopoty z autoidentyfikacją, z określeniem dalszych planów życiowych. Niektórzy stają się podejrzliwi, a jeśli towarzyszy im poczucie, że zostali zdradzeni lub upokorzeni, mogą stracić zaufanie do ludzi i do samego siebie”¹¹³.

Sekty i ruchy religijne istnieją na wszystkich kontynentach, bez względu na różnice kulturowe czy językowe. Budzą one zainteresowanie wielu dyscyplin naukowych. Literatura przedmiotu przedstawia możliwości klasyfikacji wybranych grup religijnych. Zjawisko szerzenia się tych grup zmusza do analizy ich struktury oraz sposobu ich funkcjonowania we współczesnym świecie.

¹¹² E. Barker, *Nowe ruchy religijne...*, s. 201.

¹¹³ Tamże.